

ماه رمضان

و آرزوی

زیارت خانه خدا

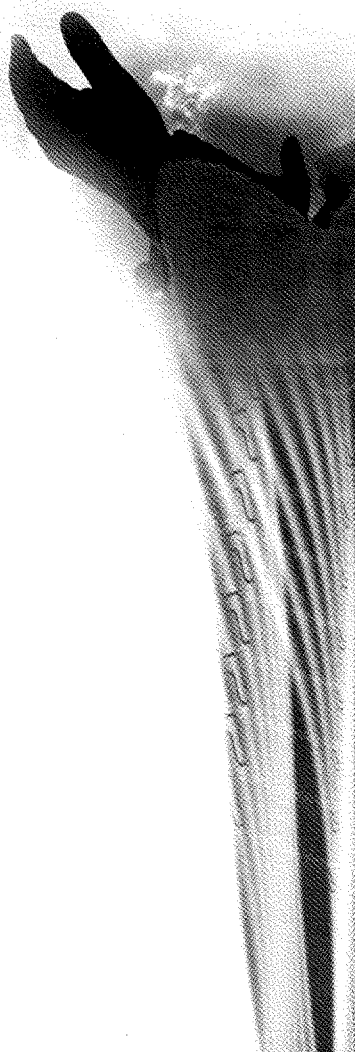
مقدمه

حج و زیارت خانه خدا در میان عبادات، جایگاه و موقعیت ویژه‌ای دارد. مروری بر آیات قرآن، احادیث و کتب و منابع دینی این واقعیت را آشکار می‌سازد. آنچه در این مختصر مورد توجه قرار گرفته، «جایگاه حج و زیارت خانه کعبه در ادعیه و زیارات ماه مبارک رمضان» است.

سید جواد حسینی

دعا و زیارت، یکی از ذخایر گرانبهای مسلمانان، به‌ویژه شیعیان بوده و از معارف عمیق و با ارزشی برخوردار است؛ به‌طوری که از دعا به «قرآن صاعد» تعبیر شده است. دعاها و زیارت‌های مأثور، دارای مطالب گوناگون و متنوع در زمینه‌های اعتقادی، اخلاقی، اجتماعی و سیاسی است؛ به‌خصوص دعاهایی که در بعضی از مقاطع تاریخی، از برخی ائمه اطهار علیهم‌السلام نقل شده و در وضعیت اجتماعی و سیاسی ویژه‌ای صادر گردیده، دارای مضامین عمیق و با محتوایی است.

دعاهای امام سجاد، زین العابدین علیه‌السلام، از جمله این دعاها است. دعاهای ویژه ماه مبارک رمضان در میان ادعیه ما از امتیاز خاصی برخوردارند. از آنجا که ماه رمضان، ماه رحمت، برکت و مغفرت است، درهای رحمت الهی در این ماه به روی بندگان باز بوده و بهترین فرصت برای استفاده از برکات معنوی است و به مردم سفارش شده که بیشترین استفاده را از این ماه کرده و لحظه‌های با ارزش آن را از دست ندهند. شب‌ها و روزهای ماه مبارک رمضان، به جهت

وجود شب قدر در این ماه، اهمیتی مضاعف دارد. شب قدر شبی است که در آن، حوادث مهمی چون نزول قرآن، فرود فرشتگان الهی به زمین، تقدیر و اندازه‌گیری اعمال و رفتار انسان‌ها رخ می‌دهد، از این رو، دعاهایی که در ماه رمضان عموماً و در شب‌های قدر به‌خصوص وارد شده، به مهم‌ترین مسائل اختصاص یافته است. در خواست‌هایی که در این دعاها به درگاه الهی عرضه شده، با ارزش‌ترین و ضروری‌ترین نیازها و خواسته‌های مردم است که از زبان بهترین بندگان خدا و برترین انسان‌ها صادر گردیده است.

از راه‌های شناخت مهم‌ترین مسائل انسان، که با سرنوشت و سعادت او پیوند دارد، مراجعه به ادعیه است.

حج در ماه رمضان

دقت در دعاهایی که در ماه رمضان وارد شده، این واقعیت را نشان می‌دهد که حج و زیارت خانه خدا، از خواسته‌های مهم پیشوایان معصوم ما بوده که از رهگذر دعا از خود به یادگار گذاشته‌اند. اکنون تنها به اشاره‌ای در این زمینه بسنده می‌کنیم:

دعای شب اول ماه رمضان

امام صادق علیه السلام به خواندن دعایی در شب اول ماه رمضان سفارش نموده، که در آن، خداوند را با اسم «رَبِّ شَهْرِ رَمَضَانَ» خطاب کرده، با اشاره به برکات ماه رمضان، چنین درخواست‌هایی را مطرح می‌کند: توفیق روزه داری، عبادت، تندرستی، سپری کردن ماه رمضان توأم با عافیت، مقدر ساختن تقدیری تغییرناپذیر؛ یعنی حج خانه خدا و قرار گرفتن در زمره حاجیانی که حششان نیکو و تلاش و سعی‌شان مورد تقدیر قرار گرفته و گناهانشان آمرزیده و خطاهایشان پوشانده می‌شود. فرازی از این دعا چنین است:

«اللَّهُمَّ رَبَّ شَهْرِ رَمَضَانَ مُنَزَّلَ الْقُرْآنِ... وَ اجْعَلْ فِيمَا تَقْضِي وَ تُقَدِّرُ مِنَ الْأَمْرِ الْمَحْتُومِ وَ فِيمَا تَفَرِّقُ مِنَ الْأَمْرِ الْحَكِيمِ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ مِنَ الْقَضَاءِ الَّذِي لَا يَرُدُّ وَ لَا يُبَدِّلُ أَنْ تَكْتُبَنِي مِنْ حُجَّاجِ بَيْتِكَ الْحَرَامِ الْمَبْرُورِ حَبُّهُمْ الْمَشْكُورِ سَعْيُهُمْ الْمَغْفُورِ ذُنُوبُهُمْ الْمَكْفَرِ عَنْهُمْ سَيِّئَاتُهُمْ وَ اجْعَلْ فِيمَا تَقْضِي وَ تُقَدِّرُ أَنْ تُطِيلَ لِي فِي عُمْرِي وَ تُوسِّعَ عَلَيَّ مِنَ الرِّزْقِ الْحَلَالِ»^۱.

دقت در فرزهای دعا، نشان می‌دهد که در میان همه درخواست‌ها، آنچه به عنوان تقدیر تغییرناپذیر از پروردگار عالم خواسته می‌شود، «حج خانه خدا» است که در پرتو آن، گناهان آمرزیده و خطاها پوشانده می‌شود.

دعای هر شب ماه رمضان

ابن ابی عمیر از یکی از خاندان رسول خدا ﷺ نقل کرده، کسی که این دعا را در شب اول ماه رمضان بخواند، گناهان چهل سالش آمرزیده می‌شود. در این دعا تنها سه درخواست مطرح است: درود بر محمد و آل محمد، حج خانه خدا در هر سال و بخشش گناهان. متن دعا چنین است:

«اللَّهُمَّ رَبَّ شَهْرِ رَمَضَانَ الَّذِي أَنْزَلْتَ فِيهِ الْقُرْآنَ وَ افْتَرَضْتَ عَلَيَّ عِبَادَكَ فِيهِ الصِّيَامَ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ ارْزُقْنِي حَجَّ بَيْتِكَ الْحَرَامِ فِي عَامِي هَذَا وَ فِي كُلِّ عَامٍ وَ اغْفِرْ لِي تِلْكَ الذُّنُوبَ الْعِظَامَ، فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُهَا غَيْرُكَ يَا رَحْمَنُ يَا عَلَامٌ».^۲

در دعایی دیگر «حج خانه خدا» در عرض دخول در رحمت خدا، بالا رفتن در علین و مقامات والا، نعمت‌های بهشتی، درک شب قدر و شهادت در راه خدا درخواست شده است.^۳

دعای روزانه ماه رمضان

از امام صادق و امام کاظم علیهما السلام دعایی نقل شده که در ماه رمضان، در پی هر فریضه‌ای خوانده شود. در این دعا آمده است:

«اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي حَجَّ بَيْتِكَ الْحَرَامِ فِي عَامِي هَذَا وَ فِي كُلِّ عَامٍ مَا أَبْقَيْتَنِي فِي سُبْرِ مِنْكَ وَ عَافِيَةٍ وَ سَعَةِ رِزْقٍ وَ لَا تُخَلِّنِي مِنْ تِلْكَ الْمَوَاقِفِ الْكَرِيمَةِ وَ الْمَشَاهِدِ الشَّرِيفَةِ وَ زِيَارَةِ قَبْرِ نَبِيِّكَ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ فِي جَمِيعِ حَوَائِجِ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ فَكُنْ لِي».

«خداوند! امسال و هر سال، تا وقتی مرا زنده می‌داری، حج خانه خودت را روزی‌ام کن؛

آنهم در آسانی و تندرستی و وسعت روزی از سوی خودت. و جایم را در آن جایگاه‌های ارزشمند و حرم‌های شریف خالی مگذار و از زیارت قبر پیامبرت محروم مکن و در همه نیازهای دنیا و آخرت، پس برای من باش.»

در بخش دیگری از این دعا درخواست شده که یکی از مقدرات حتمی در شب قدر را «حج خانه خودش» قرار دهد و در زمره حاجی به شمار آورد که حجشان پذیرفته، از تلاششان قدردانی گردیده، گناهانشان آمرزیده و بر خطاهایشان قلم عفو کشیده شده است. متن دعا چنین است:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِيمَا تَقْضِي وَ تَقْدُرُ مِنَ الْأَمْرِ الْمَحْتُمِ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ مِنْ الْقَضَاءِ الَّذِي لَا يُرَدُّ وَلَا يُبَدَّلُ أَنْ تَكْتُبَنِي مِنْ حُجَّاجِ بَيْتِكَ الْحَرَامِ الْمَبْرُورِ حَجَّهُمُ الْمَشْكُورِ سَعِيَّهُمُ الْمَغْفُورِ ذُنُوبُهُمُ الْمَكْفَرِ عَنْهُمْ سَيِّئَاتُهُمْ»^۴.

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، در این دعا، که همه در روز ماه رمضان پنج مرتبه، بعد از هر نماز واجب خوانده می‌شود، در کنار همه خواسته‌ها، «حج و زیارت خانه خدا» به عنوان امر حتمی، که تغییرپذیر نباشد، از خداوند سبحان درخواست شده است، هرچند عمر طولانی در اطاعت خدا، وسعت روزی و ادای امانت و دین نیز از دیگر خواسته‌ها در این دعای شریف است.

دعای سحرگاهان

از دعاهای بسیار مهم و نورانی در ماه مبارک رمضان، دعای ابو حمزه ثمالی، از امام سجاد علیه السلام است که در سحرگاهان خوانده می‌شود. در این دعای شریف، سه مرتبه زیارت کعبه از خداوند درخواست شده. چند بخش این دعا چنین است:

«اللَّهُمَّ اشْغَلْنَا بِذِكْرِكَ... وَ ارْزُقْنَا حَجَّ بَيْتِكَ وَ زِيَارَةَ قَبْرِ نَبِيِّكَ صَلَوَاتِكَ وَ رَحْمَتِكَ وَ مَغْفِرَتِكَ وَ رِضْوَانِكَ عَلَيْهِ وَ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ إِنَّكَ قَرِيبٌ مُجِيبٌ...»
 «وَ ارْزُقْنِي حَجَّ بَيْتِكَ الْحَرَامِ فِي عَامِنَا هَذَا وَ فِي كُلِّ عَامٍ وَ زِيَارَةَ قَبْرِ نَبِيِّكَ وَ الْأَيْمَةَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ وَ لَا تُخْلِنِي يَا رَبِّ مِنْ تِلْكَ الْمَشَاهِدِ الشَّرِيفَةِ وَ الْمَوَاقِفِ الْكَرِيمَةِ».

«وَأَرْزُقْنِي حَجَّ بَيْتِكَ الْحَرَامِ فِي عَامِنَا [عَامِي] هَذَا وَفِي كُلِّ عَامٍ وَأَرْزُقْنِي رِزْقًا
وَاسِعًا مِنْ فَضْلِكَ الْوَاسِعِ».^۵

از این که در یک دعا، از میان همه خواسته‌های دنیوی و اخروی امام سجاد (ع)، زیارت خانه خدا و زیارت حرم نبوی سه مرتبه تکرار شده، نشان از اهمیت این فریضه و علاقه وافر آن حضرت به حج و زیارت حرم حضرت رسول (ص) است.

دعاهای شب قدر

دعاهای متعددی در شب قدر وارد شده و در میان خواسته‌های این شب، که شب تقدیر انسان‌ها است، حج خانه خدا برجسته است.

امام جعفر صادق (ع) در وصیت به فرزندش، بهره‌گیری از ماه مبارک رمضان و شب قدر را گوشزد می‌کند و یادآور می‌شود که در این ماه و در شب قدر روزی انسان تقسیم

خداوند! امسال و هر سال، تا وقتی مرا زنده می‌داری، حج خانه خود را روزی ام کن؛ آنهم در آسانی و تندرستی و وسعت روزی از سوی خودت. و جایم را در آن جایگاه‌های ارزشمند و حرم‌های شریف خالی نگذار و از زیارت قبر پیامبرت محروم مکن

می‌شود، زمان مرگ انسان معین می‌گردد و کاروان‌های حج که به سوی خدا سفر می‌کنند، مقرر می‌شوند.

در روایتی دیگر از امام صادق (ع) در این باره نقل شده که مقدرات شب قدر غیر قابل تغییر است، اگر کسی به عنوان زائر بیت الله الحرام معین گردد، لاجرم به این سفر خواهد رفت حتی اگر فقیر و بیمار باشد و اگر کسی به عنوان مسافر حق مقدر نشد، توان انجام حج را نخواهد داشت حتی اگر تندرست و ثروتمند باشد.

«... يُكْتَبُ فِيهَا وَفْدُ مَكَّةَ، فَمَنْ كَانَ فِي تِلْكَ السَّنَةِ مَكْتُوبًا لَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يَحْبِسَ وَ
إِنْ كَانَ فَقِيرًا مَرِيضًا وَ مَنْ لَمْ يَكُنْ فِيهَا مَكْتُوبًا لَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يَحُجَّ وَ إِنْ كَانَ غَنِيًّا
صَحِيحًا».^۶

احادیثی هم که در تفسیر آیه شریفه «فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ»^۷ نقل شده، آن شب

مبارک را که قرآن در آن نازل گردیده و امور مقدر می‌شود، شب قدر معرفی کرده که کاروان‌های حج در آن مشخص می‌شود.^۸

دعای روز عید فطر

غیر از دعا‌های شب‌ها و روزهای ماه مبارک رمضان - که زیارت خانه خدا در آن‌ها درخواست شده - دعای روز عید فطر است. در دعای این روز، که پس از نماز عید خوانده می‌شود، بار دیگر حج خانه خدا آرزو شده است. امام صادق علیه السلام از امیر مؤمنان، علی علیه السلام نقل کرده که آن حضرت، دعایی را که بعد از نماز عید فطر خوانده می‌شود، مطرح کرد. در بخشی از این دعا آمده است:

«...أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تُقْبَلَ مِنِّي شَهْرَ رَمَضَانَ وَ تَكْتُبَنِي فِي الْوَافِدِينَ إِلَى بَيْتِكَ الْحَرَامِ...»^۹

در این دعا که در حال سجده خوانده می‌شود، پس از صلوات بر محمد و آل محمد، چند خواسته آمده، که نخستین آن‌ها پذیرش ماه رمضان و اعمال و عبادات این ماه، سپس میهمان کردن در خانه خدا، بخشش گناهان و مشمول رحمت خدا قرار دادن است.

یکی از درخواست‌های حتمی در اوقات و لحظات ماه مبارک رمضان، توفیق زیارت خانه خداست؛ خواسته‌ای که در کنار خواسته‌های دیگر، تکرار شده است.

مروری دوباره بر دعاهایی که در آن‌ها حج خانه خدا از خداوند سبحان درخواست شده، نشان می‌دهد که یکی از درخواست‌های حتمی در اوقات و لحظات ماه مبارک رمضان، توفیق زیارت خانه خداست؛ خواسته‌ای که در کنار خواسته‌های دیگر، تکرار شده است. شاید یکی از حکمت‌های آن، این نکته باشد که چون ترک گناه و تقوای الهی برترین اعمال در ماه رمضان است؛ چنانچه پیامبر خدا صلی الله علیه و آله در خطبه معروف شعبانیه فرمود: «أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ فِي هَذَا الشَّهْرِ الْوَرَعُ عَنِ مَحَارِمِ اللَّهِ».^{۱۰}

روشن است که آمرزش گناهان، بزرگترین آرزوی بندگان خدا می‌باشد و بهترین فرصت

برای برآورده شدن این آرزو، شب‌های قدر است. در روایات ما نقل شده که اگر انسان در شب قدر آمرزیده نشد، پس از آن آمرزیده نمی‌شود، مگر آن‌که در روز عرفه در سرزمین عرفات حضور یابد و مشمول رحمت و مغفرت الهی شود. طبیعی است چون انسان برای رسیدن به این خواسته بهترین فرصت‌ها را انتظار می‌کشد، در خواست حج خانه خدا و قهراً حضور در عرفات در روز عرفه، معنا و مفهوم خود را پیدا می‌کند تا اگر احیاناً در شب قدر آمرزیده نشد، بتواند از فرصت نهایی روز عرفه نیز استفاده کند، هرچند سفر خانه خدا حکمت‌های فراوان فردی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی دارد که هرکدام به تنهایی کافی است که هر مسلمانی آرزوی آن را داشته باشد و در مظان اجابت دعا از خداوند سبحان طلب نماید.

پی‌نوشت‌ها

۱. سید بن طاووس، اقبال الأعمال، ج ۱، ص ۷۷
۲. همان ص ۱۴۴؛ محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۹۶، ص ۳۱۱
۳. اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۱۴۳
۴. همان، ص ۷۹
۵. همان، ص ۱۵۷
۶. همان، ص ۳۴۱؛ بحار الانوار، ج ۹۸، ص ۱۴۲
۷. دخان: ۴
۸. بحار الأنوار، ج ۹۷، ص ۹ و ۲۳؛ شیخ صدوق، الهدایه، ص ۱۹۸
۹. اقبال الاعمال، ج ۱، ص ۴۶۱؛ بحار الانوار ج ۹۱، ص ۱۲۰
۱۰. همان، ج ۹۶، ص ۳۵۶